

KARŞILAŞTIRMALI EĞİTİM: TÜRK EĞİTİM BİLİMLERİ ÇALIŞMALARINI İÇİNDE ÖNEMSENMESİ GEREKEN BİR ALAN

İrfan ERDOĞAN*

Özet

Bu makalede karşılaştırmalı eğitim alanı ve bu alanın Türk eğitim sistemi açısından önemi ele alınmaktadır. Makalede sunulan bilgiler alan taraması ile elde edilmiştir. Makalede karşılaştırmalı eğitimin tanımı, amaçları, yöntemi, tarihçesi sunulmaktadır. Ayrıca karşılaştırmalı eğitimin Türkiye açısından önemi de ele alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: Karşılaştırmalı eğitim, Türkiye

Abstract

In this article, the field of Comparative Education and its significance in terms of Turkish educational system are discussed. The knowledges presented in the article has been collected by the review of literature. In addition, the definition, the goals and the history of the comparative education are dealt with in the article.

Key words: Comparative education, Turkey,

Karşılaştırmalı eğitim, eğitimde program geliştirme, eğitimde psikolojik hizmetler, eğitim yönetimi, eğitimde ölçme değerlendirme, eğitim sosyolojisi ve eğitim felsefesi gibi, bir alt eğitim bilimi dalıdır. Özellikle ABD, eski Sovyetler Birliği'nde ve birçok Avrupa ülkesinde, 1900'lerden bu yana önem verilen bir alan olmuştur. Sözü edilen ülkelerde bu alanla ilgili olarak master ve doktora düzeyinde çalışmalar yapılmakta, her yıl çok sayıda araştırma yayımlanmakta, dergiler çıkmakta ve toplantılar düzenlenmektedir. Türkiye'de ise karşılaştırmalı eğitim alanı pek fazla gelişmemiştir. Alanla ilgili yayınlar ve çalışmalar oldukça azdır. Bu nedendir ki Türkiye'de karşılaştırmalı eğitimin bir alan olarak tanımı, konusu, yöntemi ve tarihsel gelişimi gibi kuramsal boyutları içeren özellikleri yeterli düzeyde bilinmemektedir.

Karşılaştırmalı Eğitim Nedir?

Karşılaştırmalı eğitimin ne olduğunu açıklayan değişik tanımlar bulunmaktadır. Bu alanın ne olduğunu anlamak için önce bu tanımlara bir göz atalım.

Karşılaştırmalı eğitim, millî eğitim sistemlerini, siyasal, sosyal ve kültürel etkenleri göz önünde bulundurarak inceleyen, ilk ve orta öğretimin anlamını tartışan bir alandır (UNESCO, 1955). Bu tanıma göre karşılaştırmalı eğitim, eğitim sisteminin ilk ve orta öğretimi kapsayan kısmının incelenmesi üzerinde odaklanır.

Karşılaştırmalı eğitim, farklı kültürler ve farklı ülkelerde, iki veya daha fazla eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını tanımlamaya yardım eden, benzer görünen olguları açıklayan ve insanları eğitime yolları hakkında yararlı teklifler getiren bir disiplindir (Türkoğlu, 1985).

Karşılaştırmalı eğitim, toplumdaki mevcut eğitim sorunları ve nedenlerini, diğer toplumdaki benzer etkenlere değinerek saptayan ve yorumlayan bir araştırma alanıdır (Neff, Lauwerys, Varış, 1979). Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sorunlarının çözümlenmesi için farklı ülkelerdeki eğitim sistemlerini inceleyen bir alandır (Cramer ve Browne, 1965).

Karşılaştırmalı eğitim, dünyadaki eğitim sorunlarının benzerliğini ortaya koymakla birlikte, bu sorunların farklı ülkelerde farklı şekilde meydana geldiğini ve çözüm yollarının da farklı olabileceğini gösteren bir alandır (King, 1979).

Karşılaştırmalı Eğitim Ne Değildir?

Karşılaştırmalı eğitimin ne olduğunu, ne olmadığından da bahsederek daha açık bir çerçeveye oturabiliriz. Bu nedenle aşağıda karşılaştırmalı eğitimin ne olmadığı üzerinde durulacaktır.

Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sorunlarına dünya ölçüsünde bir çözüm sunmaya çalışan bir alan değildir. Bilakis, çeşitli ülkelerde eğitimle ilgili olguları tahlil etmek suretiyle, ülkelerin kendi eğitim sorunlarına çözüm yolları ararken geniş bir bakış açısı içerisinde hareket etmelerini sağlayan bir alandır (King, 1979).

Yazışma adresi: *Doç. Dr. İrfan Erdoğan İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü 34470 Laleli/İstanbul.

Karşılaştırmalı eğitimde herhangi bir eğitim sistemi incelenirken yalnızca eğitim kurumlarının irdelenmesi yeterli bulunmaz, eğitimi etkileyen temel ve yan faktörler de göz önünde tutulur. Bu bağlamda karşılaştırmalı eğitim, eğitim uygulamaları konusunda görünenlerin gerisinde neler bulunduğunu araştırıp eğitimi etkileyen sosyal ve siyasal etkenleri inceler (Cramer ve Browne, 1965).

Karşılaştırmalı eğitim “A yapılırsa B olur”. şeklinde bir bakış tarzını benimsemez. Bu anlamda karşılaştırmalı eğitimde, örneğin ABD’nin bazı bölgelerinde uygulanmakta olan öğretmene göre değişen ücreti esas alan “merit pay” sisteminin Türkiye’deki öğretmen niteliğini yükseltmek için bir yol olacağı veya millî eğitim müdürlerinin seçimle iş başına gelmesinin eğitimde niteliği yükselteceği türünden yaklaşımlarda bulunulmaz.

Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sistemlerini bugünkü durumlarıyla tanımlayan bir katalog değildir. Aksine, eğitim sistemlerinin bazılarının niçin gelişmiş olduğunu ve bazılarının niçin geride kaldığını, bazı sistemlerin niçin siyasal ideolojilerin baskısı altında kaldığını, diğerlerinin nasıl özgürlük ve değişikliği teşvik ettiğini keşfetmeye çalışır (Cramer ve Browne, 1965). Bu anlamda karşılaştırmalı eğitim, kuru bir sistem kopyacılığı değildir.

Karşılaştırmalı eğitim, yalın bir alan olmaktan ziyade eğitimi anlamaya yardım eden psikoloji, dil bilimi, ekonomi, sosyoloji, tarih ve antropoloji gibi disiplinlerle yakından ilişkili olan karmaşık bir çalışma sahasıdır (Altbach ve Kelly, 1986). Bu bakımdan, karşılaştırmalı eğitimi tarih, felsefe, fen veya başka bir bilim türü gibi tanımlamak zordur. Çünkü karşılaştırmalı eğitim, bu alanların hepsinden faydalanabilen uygulamalı bir disiplindir.

Karşılaştırmalı eğitim, karşılaştırmalı edebiyat, karşılaştırmalı hukuk, karşılaştırmalı anatomi gibi alanlarla terim bakımından benzerlik gösterse de, kullandığı yöntem açısından farklı özellikler sergiler. Sözü edilen bu alanlar, ilgilendikleri konu hakkında sadece farklı boyutlara ışık tutar. Karşılaştırmalı eğitim’i bu alanlardan ayıran taraf ise, incelediği sistemleri karşılaştırmanın yanında, geliştirmek için gereken yolları da göstermesidir. Karşılaştırmalı eğitim, bu özelliğiyle eğitim konusundaki uygulamaları etkileyen bir niteliğe sahiptir (Altbach ve Kelly, 1986).

Karşılaştırmalı eğitimde öncü çalışmalar yapmış olan akademisyenlerin çoğu, sosyal bilimlerin değişik dallarından gelmiştir. Örneğin, Max Eckstein, Horald Noah, Don Adams, Andreas Kazamias ve George Pasacoropoulos gibi birçok ünlü karşılaştırmalı eğitimci, köken olarak, sosyal bilimlerin ekonomi, tarih ve sosyoloji gibi değişik dallarından gelmiş kişilerdir.

Karşılaştırmalı Eğitime Yakın Disiplinler

Bazı sosyal bilimciler, karşılaştırmalı eğitimi, eğitim felsefesi, sosyoloji ve tarih gibi alanların bir alt dalı olarak görmüştür. Diğer taraftan karşılaştırmalı eğitim, zaman zaman yabancı ülkelerde eğitim, uluslar arası eğitim, eğitim tarihi ve eğitim politikası gibi alanlarla karıştırılmıştır. Karşılaştırmalı eğitimin gerçek anlamını yerine oturtabilmek için bu alanların ne olduğunu kısa da olsa belirtmekte fayda vardır. Ancak, aşağıda kısa tanımları sunulacak olan bu alanların, kullandığı yöntem açısından karşılaştırmalı eğitimden çok büyük farklılıklara sahip olmadığı da bilinmelidir (Aytaç, 1985).

Yabancı Ülkelerde Eğitim (Foreign Education)

Bir veya çok sayıda yabancı ülkenin eğitim ve öğretim sistemlerini ele alır ve amacı bunları yalnızca tanımlamaktır (Aytaç, 1985).

Uluslar arası Eğitim (International Education)

Bir veya daha fazla ülkenin eğitim sistemini konu edindiği hâlde, yalnızca ülkeler arasındaki karşılıklı yakınlaşma ve anlaşmaları kuvvetlendirme amacını taşıyan bir alandır (Aytaç, 1985).

Eğitim Tarihi

İncelediği konuları, tarihî gelişmesi açısından ele alır. Geçmişteki eğitsel yaşantıların o zamanki niçinlerini, nasıllarını ortaya koyarak ve değerlendirerek bugüne yansıtır (Başaran, 1994). Karşılaştırmalı eğitim ise ele aldığı konuları hem dikey hem de yatay açıdan inceler (Aytaç, 1985).

Eğitim Politikası

Eğitim sistemlerinin incelenmesi zaman zaman eğitim politikasının tahlil edilmesiyle özdeşleşmiş ve bundan dolayı “*karşılaştırmalı eğitim*”, “*Eğitim Politikası*” olarak algılanmıştır. Nitekim, karşılaştırmalı eğitimi bu şekilde algılayanlardan Robert K. Hall, verdiği karşılaştırmalı eğitim derslerinde daha çok “*Eğitim Politikası*” üzerinde durmuştur (Demirel, 1992).

Karşılaştırmalı Eğitimin Eğitim Bilimi İçindeki Yeri

Karşılaştırmalı eğitimi Eğitim Bilimlerinin herhangi bir alt alanına bağlı bir dal olarak sınıflamak yanlışır. Çünkü karşılaştırmalı eğitim, Eğitim Bilimleri'nin dışında sosyal bilimlerin de birçok alt alanıyla ilişkili olan disiplinler arası bir alandır.

Karşılaştırmalı eğitimin, özellikle Türkiye'de, eğitimde program geliştirme içinde yer alması gerektiği şeklinde yaygın bir kanı hâkimdir. Bu tabii ki doğru değildir. Karşılaştırmalı eğitimin eğitimde program geliştirmeye olan ilişkisi veya yakınlığı, eğitim yönetimi, eğitim tarihi, eğitim sosyolojisi, eğitim ekonomisi, hatta sosyoloji, ekonomi ve antropoloji gibi alanlarla olan yakınlığı kadardır.

Karşılaştırmalı eğitim, ABD'de başta Columbia, Chicago ve Wisconsin olmak üzere birçok üniversitede, eğitimin sosyal temelleriyle ilgili alanlar arasında yer almaktadır. Buna rağmen, karşılaştırmalı eğitim dalında yapılan araştırmalarda, eğitimin nasıl yönetildiği ve finanse edildiği, programların nasıl olduğu, eğitimdeki değişmelerin tarihsel seyrinin ve eğitim-toplum ilişkilerinin nasıl olduğu gibi sorulara uluslar arası perspektifte cevaplar aranmıştır.

Bu durumda karşılaştırmalı eğitimi Eğitim Bilimleri içerisinde bir yere koyma adına yapılan sınıflamalarda, salt bir şekilde eğitimde program geliştirme, eğitim tarihi veya eğitim yönetimi gibi alanlar kapsamında yer aldığı şeklinde ifade edilen yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Bu türden kalıplaşmalar bu alanın kısır kalmasına yol açabilir. Dolayısıyla Karşılaştırmalı Eğitime başta eğitim yönetimi, eğitim tarihi, eğitim ekonomisi ve eğitimde program geliştirme gibi değişik alanlarla ilişkili olan bir disiplin gözüyle bakılmalıdır.

Karşılaştırmalı Eğitimin Amaçları

Karşılaştırmalı Eğitimin amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Eğitim sistemleri, problemleri ve uygulamaları hakkında geçerli bilgiler sağlamak,
2. Eğitimle ilişkili varsayımlar geliştirmek ve yorumlar yapabilmek için gerekli bilgileri sağlamak,
3. Eğitimi etkileyen unsurların, çeşitli ülkelerdeki gelişimini ve görünümünü inceleyerek eğitim politikalarının oluşmasına yardım edecek bir bakış açısı kazandırmak,
4. Bir ülkenin eğitim sisteminin geliştirilmesi için teorik ve pratik katkıda bulunmak,
5. İnsanların ve özellikle eğitimcilerin kültür ufku genişletmek (King, 1979),
6. Belli bir sorun karşısında bireylerin geniş bir bakış açısına sahip olmasını, çok yönlü ve alternatif çözüm yolları üretmeye açık olmasını sağlamak (King, 1979),
7. Eğitim Bilimlerini bilimsel olarak geliştirmek ve zenginleştirmek (King, 1979),
8. Uluslar arası anlayışa ve iletişime katkıda bulunmak, uluslar arası gerginliği azaltmak (King, 1979),
9. Ulusal gelişme için gerekli olan eğitim politikalarının tayininde yardımcı olabilecek temel bilgileri sağlamak (King, 1979),
10. Eğitim konusunda başka ülkelerde kullanılan yöntem, uygulama ve kurumları uyarlamaktır (Kandel, 1955).

Karşılaştırmalı Eğitimin Yararları

1. Karşılaştırmalı Eğitim, eğitimcileri ve halkı, eğitim alanındaki kuramsal temellerin ve pratik uygulamaların değişik ülkelerde nasıl olduğu konusunda duyarlı hâle getirir. Böylece karşılaştırmalı eğitim sayesinde eğitimdeki alternatif yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi olunabilir (King, 1979). Sağladığı geniş bakış açısıyla, eğitimle ilgili olguların, eğilimlerin ve problemlerin analiz edilmesine yardım eder. Eğitimde karşılaşılan birçok sorunun, karşılaştırmalı eğitim araştırmalarıyla farklı ülkelerde nasıl çözüldüğü öğrenilebilir (King, 1979).

2. Sunduğu değişik deneyimler ve yaklaşımlarla, eğitim alanında en doğru kararın verilmesinde katkılar sağlayabilir. Bu açıdan bakıldığında, eğitim politikacıları ve yöneticileri, karar verme sürecinde karşılaştırmalı eğitim araştırmalarının sonuçlarından faydalanabilir (King, 1979). Nitekim Karşılaştırmalı Eğitime duyulan ihtiyacın ilham kaynaklarından birisi, eğitimle ilgili konularda yaşanan karar verme durumları olmuştur (King, 1979).

3. Eğitim ile ulusal kalkınma arasındaki ilişkinin anlaşılmasında, değişik ülkelerdeki eğitim ve ulusal kalkınma ilişkilerini göstererek önemli bir rol oynar. Yani Karşılaştırmalı Eğitim araştırmaları sayesinde, eğitim ile ulusal kalkınma arasındaki ilişkinin değişik boyutları gözler önüne serilebilir (King, 1979).

4. Yabancı eğitim sistemlerini ve toplumları derinlemesine anlamamıza katkıda bulunarak yöneticilere ve politika analizcilerine yardımcı olur. Geçmiş ve bugünü anlamaya yardım ederken, gelecekteki eğitim sisteminin nasıl olabileceğini kestirmede önemli rol oynar (Noah, 1984).

5. Eğitim sistemlerinin çağrıştırdığı değişik çağrışımlar vardır. Bunların çoğu eksik, yanlış ve genellikle de olumsuzdur. Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sistemlerini çok geniş bir çerçevede ele alarak sunduğu bilgi ve yorumlarla, sistemler hakkındaki eksik ve yanlış çağrışımları ortadan kaldırır. Ayrıca başka eğitim sistemleri hakkında sunduğu geçerli ve güvenilir bilgiler vasıtasıyla, herhangi bir ülkedeki eğitim sorunlarının çok özel olmadığını gösterir.

6. Bir ülkenin eğitimle ilgili göstergeleri, o ülkenin diğer sahalardaki durumunu da yansıtır. Örneğin okullardaki otoriter yapı, o ülkenin siyasî yapısını da az çok yansıtır. Eğitimde kaynakların verimsiz kullanılması, endüstride, hükümette ve ticarete de aynı açmazın bir göstergesi olabilir. Yani, okullar toplumdaki siyasal değişimleri ve baskıları anlamak için âdeta bir model gibidir. Bu durumda Karşılaştırmalı Eğitim çalışmaları, başka ulusların kültürünü, değerlerini, başarı ve başarısızlıklarını tanımada rol oynayabilir.

7. Karşılaştırmalı Eğitim, eğitim uygulamaları hakkında kullanılan standartları inceler ve sunar. Bu şekilde “devamlı eğitim” “engelliler”, “üstün zekâlılar”, “zorunlu eğitim” gibi birçok terimin anlaşılması ve okullarda sunulan derslerin değerlendirilmesi, okul yılı ve öğretmen niteliği gibi konularda başka ülkelerin kullandığı standartlar hakkında bilgilenebilir.

8. Karşılaştırmalı Eğitim araştırmalarıyla, bir ülkedeki eğitim uygulamalarının kökeni yani nereden uyarıldığı ortaya konur. Bu şekilde uygulamalarda gözlenebilecek birtakım sorunlara daha geniş bir yaklaşım getirilebilir. Gerçekten de eğitim alanındaki bir uygulamanın asıl olarak ilham alındığı yerin araştırılması, uygulamanın daha sağlam bir çerçeveye oturması açısından önemlidir.

9. Karşılaştırmalı Eğitimle elde edilen münferit bilgiler, daha geniş çerçevede genel teorilerin üretilmesine zemin hazırlar. Örneğin, ABD’de yapılan araştırmalar çocuğun ailedeki doğum sırasının okul başarısıyla ilgili olduğunu ileri sürüyorsa, bu bulgu eğitime daha yeni ve genel teoriler geliştirme konusunda yardımcı olabilir.

10. Karşılaştırmalı Eğitim, eğitim bilimlerinin gelişmesi ve zenginleşmesi açısından da son derece önemlidir. Eğitim Bilimleri kapsamında yapılan kuramsal ve pratik çalışmalar, karşılaştırmalı eğitim’in sağladığı bakış açıları ve bilgilerle daha etkili bir çerçeveye oturabilir.

Karşılaştırmalı Eğitimde İstismar

Karşılaştırmalı Eğitimin bir sosyal bilim alanı olduğunu ve psikoloji, ekonomi ve sosyoloji gibi birçok alandan faydalandığını söylemiştik. Bu alanların hepsinde olduğu gibi Karşılaştırmalı Eğitim de istismar edilmeye açık bir alandır (Noah, 1984).

Karşılaştırmalı Eğitimin istismar edilmesinin ilk şekli, bir ülkedeki herhangi bir uygulamanın örnek bir uygulama olarak gösterilmesidir. Örneğin, bir ülkedeki üniversite düzeyindeki okullaşma oranının yaygın eğitimin şiirdiği verilere bakılarak verilmesi ve bu ülkenin üniversite konusunda daha öndeymiş gibi gösterilmesi böyle bir istismar türüne girer.

Karşılaştırmalı Eğitimin istismar edilmesinin ikinci şekli, hükümlerin sadece belirli sonuçlara bağlı kalarak verilmesidir. Örneğin, bir ülkedeki öğrencilerin başarı durumlarının yalnızca belli testlerden aldıkları notlara bakılarak değerlendirilmesi bu türden bir istismara girer. Bu yüzden karşılaştırmalı eğitime sadece sonuçların diliyle yetinmemelidir.

Karşılaştırmalı Eğitimde istismara yol açabilecek başka bir etken ise, incelenecek konunun seçilmesinden, uygulanacak yöntem ve araştırma sonuçlarının yorumlanmasına kadar birçok süreçte temel alınan etnosentrik bakış açılarıdır. Etnosentrik yaklaşıma gösterilebilecek en çarpıcı örneklerden birisi, kendi toplumumuz için problem olan bir olguyu başka bir toplum için de problem olarak ele almaktır. Aynı şekilde, kendi çevremizde var olan bir sorunu başka bir toplumda incelerken, sorunun bizde var oluş nedenlerini esas alarak kullandığımız yaklaşım biçimi tipik bir etnosentrik yaklaşım örneğidir (Fagerlind ve Saga, 1989).

Karşılaştırmalı Eğitim Kimlere Hitap Ediyor?

Karşılaştırmalı Eğitim çalışmaları, birçok konuda sağladığı yararlar açısından oldukça geniş bir kitleye hitap eden bir disiplindir. Bu alanın hitap ettiği kitleyi, başka bir ifadeyle alandan faydalanabilecek kişileri aşağıdaki biçimde sıralayabiliriz.

1. Karşılaştırmalı Eğitimin en çok fayda sağladığı kişilerin başında eğitim politikacıları gelir. Yeni eğitim politikalarının belirlenmesi ve uygulanmakta olan politikaların eleştirilmesi sürecinde, Karşılaştırmalı Eğitim araştırmaları eğitim politikacılarına yeni bakış açıları sunabilir.

2. Karşılaştırmalı Eğitim çalışmaları, dış politikayla ilgili kararların alınmasında katkılar sağlayabilir. Nitekim ABD’de bu alandaki çalışmalar dış ilişkilerle ilgili gelişmeler çerçevesinde duyulan talepler sonucu yapılmıştır.

3. Siyasal bilimler, antropoloji, uluslar arası ilişkiler gibi birçok sahadaki araştırmacılar Karşılaştırmalı Eğitim araştırmalarından yararlanabilirler.

4. UNESCO, UNICEF, OECD ve Dünya Bankası gibi uluslar arası örgütler için de Karşılaştırmalı Eğitim çalışmaları oldukça önem taşıyan bir bilim dalıdır. Nitekim, Karşılaştırmalı Eğitim alanındaki çalışmaların çoğu, bu kurumların istek ve ihtiyaçları çerçevesinde yapılmıştır.

5. Karşılaştırmalı eğitim, eğitimle teorik ve uygulamalı olarak ilgilenen eğitimcilere ve ana babalara, daha geniş bir çerçeveden bakabilmeleri için de çok önemli katkılar sağlayabilir.

Karşılaştırmalı Eğitim Alanının Tarihsel Gelişimi

Karşılaştırmalı Eğitim, genç bir disiplin olmasına rağmen Eflatun’dan bu yana pek çok düşünür ve eğitimci bu alanın kapsamına girebilecek çalışmalar yapmıştır (King, 1979; Noah ve Ekstein, 1969; Holmes, 1981). Örneğin, Eflatun, Atina’nın Isparta’ya yenilmesini, sahip olduğu insan yetiştirme düzenine dayandırmış ve yenileştirme amacıyla Isparta’nın eğitim sistemini incelemiştir (Holmes, 1981). Eflatun’dan başka düşünürlerden Xenophon da, Yunan gençlerinin daha iyi yetişmeleri için İran’da aristokrat çocuklarına yönelik olarak uygulanan eğitimi incelemiştir (Bilhan, 1992).

İlk çağlardan beri başka ülke ve toplumların eğitim sistemini incelemeye yönelik bazı çalışmalar yapılmasına rağmen, Karşılaştırmalı Eğitimin bir eğitim bilimi dalı olmasına yönelik çabalar 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır.

İlk Karşılaştırmalı Eğitimci: Marc Antoine Jullien

Marc Antoine Jullien, 1817 yılında kaleme aldığı Karşılaştırmalı Eğitim Üzerine Bir Çalışma Planı ve Öngörüşler adlı eseriyle, birçok otorite tarafından ilk karşılaştırmalı eğitimci olarak kabul edilir. “Karşılaştırmalı Eğitim” (L’education Compareé) terimi, kaynaklara ilk defa Jullien’in adı geçen eseriyle girmiştir. Jullien, bu eserinde karşılaştırmalı araştırmaların yapılabilmesi için sistematik bir yaklaşım önermektedir. Karşılaştırmalı Eğitimin amaç ve yöntemleri de ilk defa bu kitapta yer almaktadır.

Jullien, bu eserinde, Fransa’da dünya eğitim sistemlerini organize edecek bir merkez kurmayı ve bu merkezde değişik ülkelerin eğitim deneyimlerinin incelenmesini, öğretmenler ve öğrenciler hakkında bilgi toplanmasını, öğretmen yetiştirme ve öğretim araçları üzerinde çalışmalar yapılmasını önermiştir.

Jullien’in düşünceleriyle, 1925 yılında Cenevre’de kurulan Uluslararası Eğitim Bürosu’nun kuruluş amaçları ve çalışma plânı birbirine çok benzemektedir. Ayrıca Uluslararası Eğitim Bürosu’nun Eğitim Yıllıkları adlı yayınları da Jullien’in birden fazla dilde yayımlanmak üzere tasarladığı “Eğitim Bülteni”ne karşılık gelmektedir (Jullien, 1971).

Jullien, iki bölümden oluşan bu eserinde, karşılaştırmalı yöntemin eğitimde kullanılması, Karşılaştırmalı Eğitimle ilgili kurumların açılmasının önemi, amaç ve görevleri, çalışma biçimleri hakkında önerilerini dile getirdiği gibi, karşılaştırmalı araştırmaların sistematik olarak yapılabilmesi amacıyla soru cetvelleri de geliştirmiştir. Soru cetvelleri, ilköğretim, orta öğretim, yüksek öğretim, öğretmen yetiştirme, genç kızların eğitimi ve eğitimin hukuk ve diğer sosyal kurumlarla ilişkisi gibi altı ana başlık altında düzenlenmiştir. Her ana başlık altında, “okullar”, “yöneticiler ve öğretmenler”, “öğrenciler”, “beden eğitimi ve jimnastik”, “ahlâk ve din eğitimi”, “zihinsel eğitim”, “ailedeki eğitim”, “önceki ve sonraki eğitim kademesiyle ilişkiler” ve “genel düşünceler ve çeşitli sorular” alt başlıkları yer almaktadır.

Jullien, insanların o devirde birbirlerine karşı saldırgan olmalarını ve çevrelerini yakıp yıkmalarını önemli bir eğitim problemi olarak görmekte, özellikle Avrupa’nın bu sorunlardan eğitim sistemlerinin reformdan geçirilmesiyle kurtulabileceğini düşünmekteydi. Eğitimde reformların ise karşılaştırmalı eğitim çalışmalarıyla yapılabileceğine ve bu şekilde insanlığın refahının ve ahlâk duygusunun geliştirileceğine inanmaktaydı. Jullien, Karşılaştırmalı Eğitim araştırmalarından Avrupa ülkelerinin hangi durumlarda geri kaldığı, hangilerinin yardımı muhtaç olduğu, hangilerinin örnek sistem ve uygulamalara sahip olduğu konusunda bilgi vermesini bekliyordu.

Jullien, Karşılaştırmalı Eğitimin özde Eğitim Biliminin gelişmesine katkıda bulunacağını da öne sürmektedir. Ona göre:

“Eğitim bilimi ancak karşılaştırmalı araştırmalarla belirli bir ölçüde pozitif bilim haline gelir. Mukayeseli anatomi’deki araştırmalar yoluyla anatomi bilimi iletilemiştir. Bunun gibi mukayeseli eğitim dalındaki araştırmalar yoluyla da eğitim biliminin geliştirilmesi için yeni malzemeler sağlanmış olacaktır” (Jullien, 1971).

Jullien, bir ülkenin eğitim sisteminin geliştirilmesinde yabancı bir araştırmacının daha etkili olduğuna inanmaktadır. Çünkü, yabancı bir araştırmacı, herhangi bir eğitim sistemini incelerken ön yargısız olmasının verdiği avantajla incelediği sistemin geliştirilmesi yolunda daha etkili teşhis ve teklifler getirebilir. Jullien’in bu düşüncesini doğrulayan yani herhangi bir ülkenin eğitim sistemi hakkında, yabancı uzmanlarca yapıldığı hâlde çok güçlü yorum ve saptamalara sahip olan birçok çalışma vardır. Örneğin Türk eğitim sistemini en iyi tahlil eden çalışmalar arasında sayılabilecek olan “The Quest for Modernity in Turkish Education” ve “Education and Modernization in the Middle East” adlı eserler yabancı akademisyenler tarafından yazılmıştır.

19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim

19. yüzyıldaki karşılaştırmalı eğitimciler, genelde kendi ülkeleri dışındaki ülkelerin eğitim sistemleri hakkında bilgi toplayan ve daha sonra bu bilgiler ışığında kendi ülkelerinde reform çalışmalarını başlatan eğitim yöneticilerinden oluşmuştur. Örneğin, Karşılaştırmalı Eğitimin ABD’deki öncülerinden olan Horrace Mann, bir eğitim yöneticisi olup 1840 yılında ABD’de eğitim sisteminin teşkilatlandırılması için çaba sarfetmiş bir kişidir. Din ile eğitimi uzlaştırma sorununa çözüm arayan Mann, “Eğitim giderlerini dinî kurumlar mı, devlet mi, özel sektör mü, yoksa mahallî kurumlar mı karşılayacak?” sorusuna cevap bulmak için, Rusya, Fransa ve İsviçre’ye seyahatler yaptı. Mann, bu gezilerden döndükten sonra gözlemlerini yazdığı raporlarında seyahat ettiği ülkelerde gördüğü uygulamalara değinirken, bir ülkede gerçekleşen eğitim sorunlarının neden başka bir ülkede gerçekleşmediğini de irdelemeye çalıştı.

Bu yüzyıldaki karşılaştırmalı eğitimcilerden bir diğeri olan Arnold ise, şair ve aynı zamanda okul müfettişiydi. Arnold, Fransa ve Rusya’yı ziyaret etmiş, her iki ülkenin eğitim sistemlerini inceleyerek elde ettiği bilgileri kaleme almıştır. Arnold, eğitim sistemini incelerken rastladığı uygulamaları “neden” ve “niçin” gibi sorularla anlamaya çalışmıştır. Yaptığı araştırma ve gözlemlerini İngiltere’deki ilköğretimin sistemleştirilmesinde kullanarak işlevsel kılmıştır.

Görüldüğü gibi ilk karşılaştırmalı eğitimciler, çalışmalarını gezi ve tanımlamalara dayandırmıştır. Yaptıkları gezi ve incelemelerle, kendi ülkelerindeki eğitim sistemini geliştirmek için başka sistemlerden uyarılama yapmaya çalışmışlardır.

Bu yüzyıldaki karşılaştırmalı eğitimcilerin bir diğer özelliği, çoğunun tarihçi ve filozof olmasıdır. Örneğin Victor Cousin, Sorbonne’da felsefe profesörü, Henry Barnard, değişik ülkelerdeki eğitimle ilgili dokümanları American Journal of Education adlı dergide yayınlayan bir tarihçi ve William Torrey Harris de Amerikan Hegel felsefesi ekolünün lideriydi.

20. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitimciler

19. yüzyıl karşılaştırmalı eğitimcileri arasında sayılan Micheal Sadler ve Harris, aynı zamanda 20. yüzyılın da önde gelen karşılaştırmalı eğitimcileri kabul edilir. Sadler, karşılaştırmalı eğitime sosyolojik bakış açısını kazandırmaya çalışmıştır. Bu bakış açısını, “eğitim sistemi, demiryolları ağı sistemi gibi transfer edilemez” sözleriyle çok açık bir şekilde dile getirmektedir. Sadler’in bu düşüncesi, karşılaştırmalı eğitimin kuramsal temellerinin köşe taşlarından birisi olarak kabul edilir (Altbach ve Kelly, 1986). 20. yüzyılın bir diğer öncü karşılaştırmalı eğitimcisi sayılan Harris de eğitimle ilgili gelecekteki olayların tahmin edilmesine dayalı bir yaklaşımı kullanmıştır (Holmes, 1981).

I. Kandel

20. yüzyılın çağdaş karşılaştırmalı eğitimcisi olarak Kandel (1905-1955) kabul edilir. Polonyalı bir Musevi olup İngiltere’de öğrenim gören Kandel, 1913 yılında ABD’ye göç etmiş ve uzun yıllar Columbia Üniversitesinde görev yapmıştır. Karşılaştırmalı eğitim alanında birçok eserin sahibi olan Kandel, okuttuğu karşılaştırmalı eğitim derslerine karşılık ücret alan ilk kişidir. Kandel’in 1933’te yayımlanan Studies in Comparative Education adlı eserinde karşılaştırmalı eğitimcilere yol gösteren temel esaslar yer almaktadır.

Kandel’e göre, karşılaştırmalı eğitimin ilk amacı, eğitimle ilgili başka ülkelerde kullanılan yöntem, uygulama ve organizasyonları asimile etmek değil, uyarlamak olmalıdır. Kandel, eğitim sorunlarının çoğunun evrensel olması nedeniyle, bu sorunların çözümü için karşılaştırmalı eğitime özel bir önem verilmesi gerektiğini vurgular. Kandel, karşılaştırmalı eğitim araştırmasının belirli bir problemle başlaması ve çözümle son bulması gerektiğini ileri sürerek bu alanın metodolojik açıdan gelişmesine de önemli katkılar sağlamıştır (World Survey of

Education, 1955). Kandel, karşılaştırmalı eğitimi tarihin uzantısı olarak görmüş ve araştırmalarında eğitimdeki gelişmelerin nedenlerini, tarihsel etkenlere dayandırarak bulmaya çalışmıştır (Holmes, 1981).

İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Rusya ve ABD'yi karşılaştırmalı eğitim araştırmaları için dünyanın önde gelen laboratuvarları olarak gören Kandel, bu altı ülkenin eğitim sistemlerinden her birinin tarihî gelişimi ve temel özelliklerini, eğitimin gelişmesinde rol oynayan önemli etkenler olarak kabul eder. Kandel'in yaptığı çalışmalar, tarih, kültür ve ulusal karakterler gibi etkenlerin eğitim anlayışının oluşumunu nasıl etkilediğini irdeleyen ilk araştırmalardır.

Kandel, 1956'da "Neyi karşılaştıracağız?" sorusunu sormuş, cevap olarak da karşılaştırmanın düşünceler, idealler ve formlar (biçimler) üzerinde yapılması gerektiğini öne sürmüştür (Aytaç, 1985; Demirel, 1992). Kandel, eğitim sistemleri üzerine yaptığı çalışmalarda, sosyal ve siyasal kurumların incelenmesine ayrı bir önem verir. Çünkü Kandel'e göre eğitim sistemi, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel etkenler dikkate alınmadan incelenemez.

Kandel, eğitim alanında sağlanan ilerlemenin mukayesesi ve değerlendirilmesi için öğrenim hakkının ne zaman ve ne düzeyde kabul edildiğinin ölçü birimi olarak alınması gerektiğine inanır (Aytaç, 1985).

Nicholas Hans

20. yüzyılın bir diğer karşılaştırmalı eğitimcisi de Nicholas Hans'tır. Bir Rus eğitimcisi olan Hans, 1918-1919'da Odesa'da millî eğitim müdürlüğü yapmış, daha sonra Marksizmle uyuşmadığı için İngiltere'ye göç etmiştir. Karşılaştırmalı Eğitim adını taşıyan eserinde Hans, ideal eğitimin nasıl olması gerektiği üzerinde durur. Hans'a göre eğitim çalışmaları, topluma belli bir değişme ve gelişme getirmelidir. Bir toplumda eğitim politikası belirlenirken dil, din, ırk, ekonomik ve sosyal sınıf etkenleri göz önünde bulundurulmalıdır. Hans bu etkenleri şu şekilde sıralar ve eserinde her birine bir bölüm ayırır:

1. Tabii faktörler (ırk, dil, coğrafya ve ekonomi),
2. Dinî faktörler,
3. Laik faktörler (hümanizm, sosyalizm, milliyetçilik, demokrasi) (Cramer ve Browne, 1965).

Hans, tümünden gelimci bir yaklaşıma sahiptir. Nitekim Hans'ın doktora tezi, tümünden gelimciliğiyle bilinen David Hume üzerinedir. 1945 öncesi diğer karşılaştırmalı eğitimciler gibi Hans da, eğitim alanındaki gelişmeleri anlamak için uzak tarihî nedenler üzerinde durmaktadır.

Karşılaştırmalı eğitim alanına II. Dünya Savaşı'ndan sonra giren sosyal bilimciler ise tümevarım yöntemini kullandı. Özellikle sosyal tüme varımcılığın karşılaştırmalı eğitimdeki etkisi, alana II. Dünya Savaşı'ndan sonra giren psikolog, sosyolog ve ekonomistler yoluyla hissedilmeye başlandı.

Karşılaştırmalı Eğitimde Sputnik (Uzay Mekiği) Faktörü

Sovyetler Birliği'nin 1957'de uzaya çıkmasıyla birlikte, özellikle ABD'deki araştırmacıların başta SSCB olmak üzere birçok ülkenin eğitim sistemini incelemeye yönelmeleri, karşılaştırmalı eğitim çalışmalarına canlılık kazandırdı. Nitekim birçok üniversitede, alanla ilgili bölümler ve araştırma merkezleri bu tarihlerde açılmaya başlandı. Comparative Education Review, Compare ve Journal of Comparative Education gibi dergilerin ilk defa yayımlanmaya başlaması da bu yıllara dayanmaktadır.

Bu yıllardaki karşılaştırmalı eğitim araştırmalarında meydana gelen canlanmaya, Başkan Johnson'ın öncülüğünde, kalkınmakta olan ülkelerin eğitim sistemlerini geliştirmelerine yardımcı olmak ve ABD'deki okullarda dünya kültürünün tanınmasına katkıda bulunmak amacıyla çıkarılan Uluslararası Eğitim Kanunu'nun da etkisi olmuştur (Urch, 1987).

Karşılaştırmalı Eğitimde Yeni Yaklaşımlar

1960'lardan sonra, karşılaştırmalı eğitimi daha bilimsel bir çerçeveye oturtabilmek için yeni yöntem arayışları başladı. Nitekim Comparative Education Review adlı dergide, bu tarihlerde, yöntem konusunda 19 ayrı makalenin yayımlandığı gözlenmiştir. Bu konudaki ilk çabalar, George Bereday'in Comparative Method in Education adlı klâsik eserinde görülmeye başlandı. Ayrıca Horald Noah, Max Eckstein, C. Arnold Anderson gibi akademisyenlerin, alanın bilimsel bir çerçeveye oturmasında büyük katkıları oldu. Bu kişiler, karşılaştırmalı eğitimin hipotez formüle etme ve test etme gibi istatistikî işlemlerin kullanılmasını içeren bir metodolojinin kullanılmasıyla bilimsel bir disiplin olabileceğine inandılar. Aynı şekilde, Brain Holmes de karşılaştırmalı eğitimdeki yeni paradigmanın gerçek veya varsayıma dayalı bir problemden yola çıkılıp çözümler aranması şeklindeki evrelerden oluşan, Dewey ve Popper'in bilimsel araştırma ilkelerine dayalı bir yöntemden oluşması gerektiğini ileri sürdü (Holmes, 1981).

1960'lardan sonra, alanın bilimsel bir çerçeveye kavuşmasında Noah ve Eckstein'in ayrı bir yeri vardır. Noah ve Eckstein, karşılaştırmalı eğitimin bir bilim dalı olma yolunda geçirdiği tarihî evrelerin belirlenmeye çalışıldığı *Toward Science of Comparative Education* adlı eserin yazarları oldukları gibi, bu alanda kendi başlarına da önemli çalışmalar yaptılar. Örneğin Noah, *Use and Abusing of Comparative Education* adlı makalesiyle karşılaştırmalı eğitimin işlevlerini ve nasıl istismar edilebileceğini tartıştı.

Diğer taraftan Eckstein (1983) de alanda kullanılan bazı terim ve kavramları tahlil etti. Örneğin, *Comparative Mind* adlı makalesinde “#karşılaştırma” terimini değişik açılardan tahlil ederek tanımlamaya çalıştı. Eckstein'e göre “karşılaştırma”, iki şeyin nasıl benzediğini veya benzemediğini görmek için araştırmak, benzerliklerine dikkat çekmek veya birinin diğerine neden olduğunu göstermeye çalışmaktır. Eckstein, “karşılaştırma”nın insanın düşünme sürecinin gelişmesinde ileri bir aşama olduğuna dikkat çeker. Eckstein, “karşılaştırmalı düşünce”yi (comparative mind) de bilinmeyeni bilinenler açısından açıklamak için benzeşim (mecaz), modeller ve paradigmlar kullanarak figüratif düşünmeye doğru yönelen zihinsel bir etkinlik olarak tanımlar (Eckstein, 1983).

Eckstein, etkili bir şekilde karşılaştırma yapabilmek için mecaza (metafor) başvurmanın gerekli olduğunu vurgular. Çünkü o, metafora yer verilerek yapılan karşılaştırmaların daha etkili olacağına inanmaktadır. Gerçekten de sosyal bilimlerin birçok alanında ve özellikle tarihte, bilgiler metaforların kullanılması yoluyla daha iyi anlatılmakta ve şekillenmektedir. Bu yüzden edebiyatçılar, filozoflar ve bilim adamları metaforu sıkça kullanmaktadır (Keklik, 1990).

1960 sonrası karşılaştırmalı eğitim çalışmalarında göze çarpan bir başka önemli isim Andreas Kazamias'dır. Kazamias, eğitim sistemlerini, ideoloji ve siyasal yapı gibi etkenlerle ilişkilendirerek tarihî gelişim çerçevesinde inceler. Kazamias'ın yaklaşımının, Türk eğitim sistemi üzerine yazdığı *The Quest for Modernity in Turkish Education* adlı kitapta da yansımaları görmek mümkündür. Nitekim Kazamias, Cumhuriyet devrindeki Türk eğitim politikasının oluşumunu, modern Türk elitinin sahip olduğu ideolojiyle ilişki kurarak araştırmaktadır.

1960 sonrası karşılaştırmalı eğitim araştırmalarında dikkati çeken önemli noktalardan birisi de eğitimle ilgili olan sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve antropoloji gibi alanların kapsamı içine girebilecek çalışmaların önceki dönemlere göre daha fazla yapılmasıdır. Nitekim karşılaştırmalı eğitim alanında en önemli yayın organlarından birisi olarak kabul edilen *Comparative Education Review*'de yer alan makalelerin başlıklarının sınıflandırılması üzerine yapılan bir araştırmada, bu dergide yayınlanan makalelerin başlıklarının %19'unun siyaset bilimi, %17'sinin sosyoloji, %11'inin ekonomi, %6'sının antropoloji ve %3'ünün de psikolojiyle ilgili olduğu saptanmıştır (Koehl, 1977).

1960'larda “Beşeri Sermaye Teorisi”nin ortaya çıkması ve 1963'te ABD'nin Syracuse Üniversitesinde çok sayıda sosyal bilimcinin katıldığı “Eğitim ve Milletlerin Gelişmesi” adlı konferansta ulusal kalkınma için eğitimin geliştirilmesinin önemli bir etken olarak kabul edilmesiyle birlikte, karşılaştırmalı eğitim araştırmalarında eğitim ve kalkınma ilişkisini konu alan eksene doğru bir kayma başladı (Hansen, 1977). Böylece karşılaştırmalı eğitimciler, ekonomik kalkınmada eğitimin rolünü uluslar arası düzeyde incelemeye koyuldular.

Eğitim ve ulusal kalkınma arasındaki ilişkinin araştırılması, karşılaştırmalı eğitimle ilgili bu yıllarda açılan kurumların da öncelikli konusu olmaya başladı. Örneğin, Stanford Üniversitesinde kurulan “Karşılaştırmalı Eğitim Merkezi”nin amacı, ulusal kalkınmaya yardımcı olacak eğitim stratejistlerini eğitmek ve geliştirmekte olan ülkelerin sosyoekonomik ve politik açıdan kalkınmaları için yeni stratejiler üretmektir. Yine bu yıllarda Columbia, Harvard ve Chicago gibi üniversitelerde açılan “Uluslararası Eğitim ve Kalkınma” adı altındaki enstitüler de eğitimin ulusal gelişmeyle olan ilişkisini araştırmaya başladı (Kazamias ve Schwartz, 1977).

Eğitim ve ekonomi ilişkileri üzerinde odaklaşan karşılaştırmalı eğitimciler, eğitim-kazanç, eğitimin birim getirisi, eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi gibi alt konular üzerinde de araştırmalar yaptılar. Bu ilişkiler, değişik ülkeler karşılaştırılarak araştırılmaya çalışıldı. Örneğin, Dünya Bankasının önde gelen ekonomistlerinden olan Pasacoropoulos, eğitimin birim getirisini (rate of return) 32 ülkede araştırdı ve karşılaştırdı. Aynı şekilde, ünlü ekonomist Denison da (1962) ekonomik büyümenin kaynaklarını değişik ülkeleri karşılaştırarak incelemeye çalıştı. Bu arada OECD ve Dünya Bankası gibi kuruluşların, değişik ülkelerin eğitimi nasıl finanse ettiği konusunda ilgili yaptığı araştırmalar da eğitim ve ekonomi arasındaki ilişkileri ortaya koyan çalışmalar arasında sayılabilir. Bu araştırmaların önemli bir özelliği de “Eğitim Ekonomisi” olarak adlandırılan alanın gelişmesine zemin hazırlamış olmasıdır.

Soğuk savaş ve rekabetin en fazla yaşandığı dönem olan 1970'ten önceki devrede karşılaştırmalı eğitim araştırmaları, rakip görülen ülkelerin insan yetiştirme düzeninin nasıl olduğu konusu üzerinde odaklaştı. Özellikle

ABD’de Rusya araştırmaları, SSCB’de de ABD araştırmaları bu dönemde hız kazanmıştır. Karşılaştırılmalı eğitimciler de bu tür araştırmalara rağbet gsterdiler ve rakip gürülen ülkelerin tanınmasına eğitim sistemlerini inceleyerek katkıda bulundular.

1970’lerde yapılan araştırmalar, okula devam eden nüfusun özellikleri üzerinde durdu. Bu bağlamda kadınların, engellilerin ve azınlıkların eğitim görmede sahip oldukları imkânların nasıl olduğu araştırılmaya çalışıldı ve sosyal farklılıklar ile eğitim görme arasındaki ilişkiler üzerinde duruldu.

Özellikle 1977’den sonra, eğitim sistemi ile diğer toplumsal kurumlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin araştırılmasına dayalı olan ve yapısal-işlevselcilik (structural-functionalism) olarak adlandırılan yaklaşım kullanılmaya başlandı. Bu çerçevede, okul çeşitleri (eğitim-içi, intra-educational) arasındaki ilişkiler ve sosyal yapı ile eğitimin çeşitli yönleri (eğitimsel-toplumsal, educational-societal) arasındaki bağlantılar incelenmeye çalışıldı (Demirel, 1992).

1980’li yıllarda ise araştırmacılar, eğitimde kalitenin eğitim için yapılan harcamalar arttırılmadan nasıl sağlanabileceği sorusuyla ilgilenip eğitimin alternatif yollarla nasıl finanse edilebileceği ve sunulacağı üzerinde durdular (Altbach ve Kelly, 1986).

1990’lı Yıllar, Küreselleşme ve Eğitim

1990’lı yılların başında soğuk savaşın sona ermesi ve bloklaşmaların kalkması, karşılaştırılmalı eğitim çalışmalarını yakından etkiledi. Soğuk savaş yıllarına kadar kısmen rakip gürülen ülkelerin tanınması için rol verilen alan, bu sefer eğitim yoluyla uluslar arası anlayışı geliştirmek ve dünya barışını sağlamak için yeni bir misyon üstlenecek şekilde bir ağılıma tabi tutulmaya başlandı.

Çünkü bu dönemde, ekonomiden teknolojiye, siyasetten bilime birçok alanda oluşan değişmelerin, öncekilere göre farklı özellikleri vardı. Dünyanın herhangi bir yerindeki siyasal ve ekonomik alanda meydana gelen bir değişme bir başka yerdeki gelişmeleri de etkileyebilmekteydi ve yine dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen bir tehlikenin diğer bölgeleri de hızlı bir şekilde etkilemesi bu döneme özgü bir olguydu. Kısacası, 1990’lı yılların başında yaşanan gelişmelerin etki alanı sadece belli toplumlar üzerinde değil, bütün dünya üzerinde hissedilebilmekteydi.

“Küreselleşme” terimiyle ifade edilen bu gelişmeler karşısında, dünya uluslarının birtakım arayışlara kendi başlarına değil, uluslar arası düzeyde girmeleri ve tavır almaları gerekliliği ortaya çıktı. Dolayısıyla, küresel gelişmeler ve küresel sorunlar karşısında küresel çözümler üretilmeye çalışıldı. Çünkü bilimde, barışta, insan haklarında ve siyasal krizlerde sağlanacak gelişmeler için inisiyatif, ulusal birimlerden ziyade uluslar arası oluşumların eline geçmeye başlamıştı.

Kutuplaşmalara dayalı “eski” dünya düzeninde, bireylerin karakterleri, bölge veya ulus etnosentrizmine dayalı olarak biçimleniyordu. Özellikle SSCB’nin dağılmasına kadar devam eden soğuk savaş yıllarında, bireylerin karakter oluşumunda önemli rolü olan eğitimin temel işlevi, ulusların birbirine karşı üstünlük sağlayacak donanımı ve tekniği hazırlamaktı. Bu çerçevede eğitimin asıl amacı her topluma yönelik olarak sosyal, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap vermek ve ulusal bilincin oluşmasına katkıda bulunmak oldu.

1990’lı yıllarda ihtiyaç duyulan insan tipi ise farklıydı. Kendi dışında başka toplumları tanıyacak, dünyadaki yeni gelişmeleri sindirebilecek, uygulayabilecek, algılayıp yorumlayabilecek bireylere ihtiyaç vardı. Eğitim, bu süreçte gerekli olan yeni değer, inanç, tutum ve bilgi kazandırma gibi işlevleri yerine getirebilme özelliğine sahip olması açısından önem kazandı. Bu nedenle eğitim sistemlerinin, soğuk savaş sonrası oluşan uluslar arası gelişmeler karşısında bireylerin ihtiyaç duyacağı yeni değerler ve bilgiler üretebilecek şekilde yapılanması gereği ortaya çıktı. Bir başka ifadeyle, eğitimin 1990’lı yıllara kadar olan temel amaçlarına, yeni dünya düzeninde yaşayacak bireyler için gerekli olacak değerleri ve bilgileri kazandırabilecek yeni amaçların da eklenmesi gündeme geldi.

1990’dan sonraki karşılaştırılmalı eğitim çalışmalarını, yukarıdaki gelişmeler karşısında ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla, insanlığın yeni dünya düzenine uyum sağlayacak bir donanımla yetiştirilmesini sağlayacak bir vizyona doğru yönelmeye başladı. Bu çerçevede araştırmacılar “silahsızlanma eğitimi”, “barış eğitimi”, “çevre eğitimi”, “demokrasi eğitimi” gibi kavram ve uygulamaların geliştirilmesi için çaba göstermeye başladılar.

Ayrıca SSCB’nin Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya üzerinde sahip olduğu kontrol ortadan kalktıktan sonra, bağımsızlığını kazanan yeni cumhuriyetlerin demokratik düzene geçmeleri çerçevesinde eğitim sistemlerini yeniden yapılandırmaları, karşılaştırılmalı eğitimciler için yeni bir ilgi alanı olmaya başladı.

Türkiye ve Karşılaştırmalı Eğitim

Karşılaştırmalı eğitim, Türkiye için de son derece önemli bir alandır. Karşılaştırmalı eğitimin amaçları ve yararlarını göz önünde bulundurduğumuz zaman bunların Türkiye için de geçerli olduğunu görebiliriz.

Türk eğitim tarihinde, uzun yıllardır değişik aralıklarla yenileşme çabaları olmuştur. Bu süreç içerisinde, eğitimde yaşanan sorunların Türkiye dışındaki ülkelerde nasıl çözüldüğü üzerinde durulmuştur. Bu amaçla bazen dışarıya heyetler gönderilmiş, bazen de dışarıdan yabancı uzmanlar çağrılmıştır. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri Türk eğitim sistemini kurma ve geliştirme amacıyla birçok eğitimci Türkiye'ye davet edilmiştir. Ancak eğitim sistemini geliştirmeyi hedefleyen bu arayışlar, kısa vadeli çözümler bulmaya yönelmiştir. Bu yüzden, eğitimde dışarıdan esinlenerek yapılan değişikliklerin çoğu bir uyarılma olmaktan öteye geçememiştir. Bu bağlamda, eğitim sistemlerinin temel dinamiklerini bütün boyutlarıyla inceleyen ve ülkelerin eğitim deneyimlerini irdeleyen karşılaştırmalı eğitim, Türk eğitim sisteminde başka ülkelerin deneyimlerinden yararlanarak yapılacak yeniliklerin daha kontrollü ve temelli olabilmesine katkılar sağlayabilir.

Ayrıca, Türkiye'nin son yıllarda başka ülkelerle olan ilişkileri değişik bir seyir göstermektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkaslar'daki devletler ve Rusya'yla olan ilişkiler değişken bir çerçeveye oturmuştur. Ortadoğu ve Balkanlar'daki gelişmeler de, Türkiye'nin bölgedeki siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerini yakından etkilemektedir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği ile entegre olabilmenin gerekliliklerini yerine getirebilmek için yoğun çabalar harcanmaktadır. Bütün bunlar, Türkiye'nin kendi dışındaki ülkelerle olan etkileşim sürecinin ne kadar genişlediğini göstermektedir.

Ancak, ilişki kurulmaya çalışılan bu ülkelerin yeterli düzeyde tanındığını söyleyemeyiz. Bu ülkeler hakkında en az bilinenlerin başında da, insan kaynaklarını nasıl yetiştirdikleri yani nasıl bir eğitim sistemine sahip oldukları konusu gelir. Diğer taraftan, son yıllarda hem Türkiye'den yabancı ülkelere, hem de değişik ülkelere Türkiye'ye doğru yoğun bir öğrenci akını gözlenmektedir. Dolayısıyla, özellikle öğrenim amacıyla gidilen ülkelerin sahip olduğu eğitim sistemlerinin bilinmesinin faydalı olacağı kesindir. Bütün bu konularda karşılaştırmalı eğitim alan olarak Türk eğitim sistemi açısından önemli katkılar sağlayabilir.

Karşılaştırmalı Eğitimin Türk Eğitim Bilimleri İçindeki Gelişimi

Türkiye'de karşılaştırmalı eğitimin adından akademik düzeyde bahsedilmesi 1960'lardan sonra başladı. Ancak bu tarihten önce de bu alanın kapsamına girebilecek çalışmalar olmuştur. Örneğin, Orta Asyalı bir bilgin olan Beyruni'nin (978-1039), Hint kültürünü karşılaştırarak incelemesi önemli bir çalışma sayılabilir (Bilhan, 1992). Ali Suavi, Namık Kemal, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi düşünürler de, eğitim sisteminin geliştirilmesi için Avrupa ülkelerindeki eğitim sistemlerini tartışmışlardır. Ayrıca Türk eğitim sisteminde yabancı uzmanlardan yararlanma, öteden beri önemli bir gelenek olmuştur. Örneğin, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ünlü eğitimci John Dewey, Omar Buyse gibi eğitimciler, eğitimde reformlar yapmak üzere bizzat Türkiye'ye davet edilmişlerdir.

1950'lerden sonra ise uluslararası kuruluşlarla yakın ilişkilere girilmiştir. Bu doğrultuda Carnegie, Rocleefeller gibi uluslararası vakıfların ve UNESCO'nun yardımlarıyla Amerikan modeline dayalı yüksek öğretim kurumları açılmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan Türk eğitim sistemi, uluslararası düzeyde yapılan bazı araştırmaların konusu olmuştur. Türk eğitim sistemi, 1961'de OECD tarafından hazırlanan The Mediterranean Regional Project adlı bir araştırmada ve 1961'de Kazamias tarafından yazılan The Quest for Modernity in Turkish Education adlı eserde incelenmiştir. Özellikle Kazamias'ın eserinden, uluslararası düzeyde birçok makalede çok iyi bir karşılaştırmalı eğitim çalışması olarak bahsedilir. Ayrıca, 1973'te Sylovich tarafından yazılan Education and Modernization in the Middle East adlı eser de Türk eğitim sisteminin incelendiği çok kapsamlı bir çalışmadır.

Karşılaştırmalı eğitim, alan olarak Türkiye'deki eğitim bilimi çalışmalarında ilk defa Ankara Üniversitesine bağlı Eğitim Fakültesi'nde Fatma Varış ve iki yabancı profesörün katkısıyla 1967 yılında okutulan Mukayeseli Eğitim dersiyle başlar. Bu bilim adamlarının ortaklaşa yazdıkları Mukayeseli Eğitim adlı kitabı, bu alanda Türkçe yazılmış ilk eser olarak değerlendirilebilir. 1970'lerden sonra da Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne bağlı bir "Mukayeseli Eğitim Araştırmaları Enstitüsü" kuruldu. Bu enstitünün kurucusu Kemal Aytaç'ın yazdığı Çağdaş Eğitim Akımları, Avrupa Okul Reformları adlı eserler ve Karşılaştırmalı Eğitim Üzerine Bir Çalışma Planı ve Öngörüşler adlı tercüme ilk Karşılaştırmalı Eğitim çalışmaları arasındadır. Bu araştırmalar, Türk eğitimcileri için Avrupalı eğitim tarihçilerini ve karşılaştırmalı eğitimcileri tanıtan bir köprü niteliği taşır.

1985'te Adil Türkoğlu'nun Fransa, İsviçre ve Romanya eğitim sistemlerini inceleyen eseri de Türkiye'de yayımlanan karşılaştırmalı eğitim çalışmaları için ilk önemli örnekler arasında sayılabilir. Bu arada Ferhan Oğuzkan'ın 1965 yılında J.F.Cramer ve G.S.Browne tarafından yazılan *Contemporary Education* adlı eseri 1982 yılında Türkçeye çevirmesi de Türkiye'deki karşılaştırmalı eğitim çalışmaları açısından önemli bir katkıdır. İrfan Erdoğan tarafından 1995 yılında yazılan *Çağdaş Eğitim Sistemleri* adlı eserde ise karşılaştırmalı eğitimin geniş bir kavramsal tanımlaması, tarihçesi ve yöntemleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Sonuç

Türkiye'de özellikle son yıllarda karşılaştırmalı eğitim alanının gelişmesini gerekli kılabacak hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkaslar'daki devletler ve Rusya'yla olan ilişkilerini oldukça değiştirmiştir. Ortadoğu ve Balkanlar'daki gelişmeler ve Avrupa'yla entegre olabilmenin gerekliliklerini yerine getirebilmek için verilen uğraşlar da Türkiye'yi ekonomik, siyasal ve toplumsal açılardan çevresine karşı daha duyarlı hâle sokmaktadır.

Yurt dışına eğitim amacıyla çok sayıda öğrenci giderken, yurt dışından da aynı ölçüde yabancı öğrenci gelmektedir. Ayrıca, yurt dışından gelen yabancı ve yurtdışına giden insan sayısında, öncelere oranla önemli bir artış gözlenmektedir. Kısacası Türk toplumu, kendi dışındaki toplumlarla eskiye oranla daha sıkı bir etkileşim sürecine girmiştir.

Bu durumda önümüzdeki yıllarda Türkiye'de, yukarıdaki gelişmeler çerçevesinde ilişkiye girilen ülkeleri her alanda tanımak için önemli bir bilgi ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu ihtiyacı karşılamada, dünyadaki eğitim sistemlerini çok geniş bir açıdan inceleyen karşılaştırmalı eğitim alanı, değişik uluslar ve kültürlerle ilgili sunduğu bilgilerle önemli bir rol oynayabilir. Bu nedenledir ki bu alanın gelişmesi, Türkiye için önemli bir gerekliliktir.

Türkiye'de, özellikle 1990'lı yıllardan bu yana, Dünya Bankasının sağladığı kredilerle eğitim alanında değişik projeler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu projelerin özelliği, yabancı eğitim sistemlerinden esinlenmelere dayanıyor olmasıdır. Ancak eğitim sisteminde, özellikle başka sistemlerden yararlanarak yenileştirmeler yapmak kolay bir iş değildir. Bu iş pratisyenliğin dışında, daha kapsamlı bir entelektüel alt yapıya ve daha vizyonel bir donanıma sahip olmayı gerektirir. Bunun için de belirli bir birikime dayalı bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu bakış açısının en kapsamlı olarak kazandırıldığı alan karşılaştırmalı eğitimdir. Dolayısıyla eğitim alanında yeni sistemler kurma ve geliştirme gibi büyük ve iddialı işlere soyunan kişi ve kurumların karşılaştırmalı eğitimi bilmeleri önemli bir zorunluluktur. Bu durumda eğitimle ilgili olarak gerçekleştirilebilecek olan her türlü yenileştirme çalışmalarında karşılaştırmalı eğitimin sağladığı perspektifler kullanılmalı ve bu çalışmaların yürütülmesinde karşılaştırmalı eğitimciler yer almalıdır.

Özellikle içinde bulunduğumuz yıllarda Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde eğitim ve öğretim anlayışında ve uygulamalarında, okulların müfredat yapısında uyuma yönelik birtakım değişikliklere gidilmesi düşünülmekte. Yani, Türk Eğitim Sistemi başka ülkelerin eğitim sistemleri ile paralellik taşıması için 21. yüzyılın ihtiyaçlarını karşılamak için bir kez daha gözden geçirilmeye çalışılıyor ve bu türden süreçleri yaşayan ülkeler uluslar arası eğitim veya karşılaştırmalı eğitim alanlarının sunduğu bilimsel esaslara uymuşlardır.

Bizim ülkemizde de eğitim sistemimize yön vermeye çalışan mercilerde şimdiye kadarki değişim girişimlerinde olmasa da bundan sonrası için karşılaştırmalı eğitim alanı keşfedilmeli ve bu alanın sağladığı perspektiflerden yararlanılmalıdır.

Kaynaklar

Altbach, Philip G. ve Kelly, Gail P. (1986). *New Approach to Comparative Education*. Chicago: University of Chicago Press.

Anderson, C. A. (1977). *Comparative Education over A Quarter Century: Maturity and Challenges* *Comparative Education Review*. Haziran-Ekim.

Archer, M. S. (1979). *Social Origins of Educational Systems*. London: Sage Publications Ltd.

Aytaç, K. (1985). *Avrupa Okul Sistemlerinin Demokratlaştırılması* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Başaran, İ. E. (1994). *Türkiye Eğitim Sistemi* Ankara.

Bereday, George Z.F. (1964). *Comparative Method in Education* New York: Holt, Rinetart and Winston. Inc.

- Bilhan, S. (1992). *Eğitim Felsefesi* Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakóltesi Yayınları.
- Coombs, P. H. (1985). *The World Crisis in Education* New York: Oxford University Press.
- Cramer, J.F.; G.S. Browne (1982). *Çağdaş Eğitim Milli Eğitim Sistemleri Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. F. Oğuzkan) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çam, E. (1993). *Devlet Sistemleri* İstanbul: Der Yayınları.
- Demirel, Özcan. (1992). *Karşılaştırmalı Eğitim* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler*. (Çev. Teoman Tunçdoğan) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Eckstein, M. A. (1983). The Comparative Mind. *Comparative Education Review*, Cilt 27, Sayı 3.
- Erdoğan, İrfan. (1992). *Higher Education and National Development: The Contribution of Higher Education to the National Development of Turkey since 1980*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Columbia University.
- Erdoğan, İrfan. (1995). *Çağdaş Eğitim Sistemleri* İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Evetts, J. (1973). *The Sociology of Educational Ideas*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Fagerlind, I. ve Saga, L. S. (1989). *Education and National Development Comparative Perspective* (2. basım). New York: Pergamon.
- Hans, N. (1967). *Comparative Education* London: Routledge-Kegan Paul.
- Hansen, W. H. (1977). Economics and Comparative Education: Will They ever Meet? And If So, When? *Comparative Education Review*. Haziran-Ekim.
- Holmes, Brain. (1981). *Comparative Education: Some Considerations of Method*. London: Ailen and Unwin Publication.
- Holmes, B. (1965). *Problems in Education A Comparative Approach* London: Routledge and Kegan Paul.
- Jullien, Marc-Antoine. (1971). *Mukayeseli Eğitim Üzerine Bir Eserin İlk Taslağı. Karşılaştırmalı Eğitim Üzerine Bir Çalışma Planı ve Ön Görüşler*. (Çev. Kemal Aytaç) Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kandel, İ. L. (1933). *Studies in Comparative Education*. Boston.
- Kazamias, A. (1966). *Education and the Quest for Modernity in Turkey*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Kazamias, A. M. ve Schwartz. (1977). "Intellectual and Ideological Perspectives in Comparative Education: An Interpretation" *Comparative Education Review*, 153-176, Haziran/Ekim.
- Keklik, N. (1990). *Felsefede Metafor*. İstanbul: Edebiyat Fakóltesi Basımevi.
- Khoi, L. T. (1986). Toward a General Theory of Education: *Comparative Education Review*. Cilt 30, No.1 Şubat.
- King, E. (1979) *Other Schools and Ours Comparative Studies For Today*. London: Holt.
- Koehl, R. (1977). The Comparative Study of Education: Prescription and Practice *Comparative Education Review*. Haziran/Ekim.
- Neff, K., A. Lauwerys, J. A., Varış, F. (1979). *Mukayeseli Eğitim Ankara*: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Yayınları.
- Noah, H. J. ve Eckstein, M. A. (1969). *Toward a Science of Comparative Education*. London: Macmillan.
- Noah, H.J. (1984). The Use and Abuse of Comparative Education *Comparative Education Review*, Cilt 28, No. 4. Kasım.

- Ramler, S. (1991). Global Education for the 21st Century *Educational Leadership*. Cilt 48, Sayı 7.
- Szyliowicz, J. S. (1973). *Education and Modernization in the Middle East Ithaca*: Cornell University Press.
- Türkoğlu, A. (1985). *Fransa, İsvaç ve Romanya Eğitim Sistemleri* Ankara: Ankara Őniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Basımevi.
- UNESCO (1955). *World Survey of Education* Paris.
- Ulich, R. (1962). *The Education of Nations Cambridge, Massachusetts*: Harvard University Press.
- Urch, G. (1987). Dysfunctionalism in Educational Initiatives: The Johnson Administration and International Education *Education and Social Concern: An Approach to Social Foundations*. Der. Lawson, R.F. Rust, V.D. Shafer, M. Prakken Publications, Michigan.

Summary

COMPARATIVE EDUCATION: THE FIELD WHICH SHOULD BE GIVEN IMPORTANCE IN THE STUDIES OF TURKISH EDUCATIONAL SCIENCES

İrfan ERDOĞAN*

In this article, the field of Comparative Education and its significance in terms of Turkish educational system are discussed. The knowledges presented in the article has been collected by the review of literature. In addition, the definition, the goals and the history of the comparative education are dealt with in the article.

Being a sub-field in educational sciences, Comparative Education has been an important area especially in the USA, former Soviet Union, and in Europe since 1900s. However, there has not been enough interest to the field in Turkey. As a matter of fact, there are a few studies related to comparative education in Turkey.

Comparative education does not try to find out world-wide solutions for the educational issues of the countries. Instead, it is a field which examines national educational systems in terms of social, political, cultural aspects.

Since Turkey is going through a period of social, economical, cultural and political change, comparative education should be a field to which more importance must be attached to the studies of the Turkish educational sciences.

Address for Correspondence: *Doç. Dr. İrfan Erdoğan İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü 34470 Laleli/İstanbul, Turkey.